خوتۇن كىشىگە توي تەلىپى قويۇش ۋە ئۇنىڭ مەھرى ھەققى تەلەپ قىلىشقا ھەقلىق ئىكەنلىكى

﴿ وَلَا جُنَاحَ عَلَيۡكُمۡ فِيمَا عَرَّضۡتُم بِهِۦ مِنۡ خِطۡبَةِ ٱلنِّسَآءِ أَوۡ أَكۡنَنتُمۡ فِيٓ أَنفُسِكُمۡۚ عَلِمَ ٱللَّهُ أَنَّكُمۡ سَتَذۡكُرُونَهُنَّ وَلَٰكِن لَّا تُوَاعِدُوهُنَّ سِرًّا إِلَّآ أَن تَقُولُواْ قَوۡلًا مَّعۡرُوفًاۚ وَلَا تَعۡزِمُواْ عُقۡدَةَ ٱلنِّكَاحِ حَتَّىٰ يَبۡلُغَ ٱلۡكِتَٰبُ أَجَلَهُۥۚ وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ يَعۡلَمُ مَا فِيٓ أَنفُسِكُمۡ فَٱحۡذَرُوهُۚ وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ حَلِيمٞ ٢٣٥ لَّا جُنَاحَ عَلَيۡكُمۡ إِن طَلَّقۡتُمُ ٱلنِّسَآءَ مَا لَمۡ تَمَسُّوهُنَّ أَوۡ تَفۡرِضُواْ لَهُنَّ فَرِيضَةٗۚ وَمَتِّعُوهُنَّ عَلَى ٱلۡمُوسِعِ قَدَرُهُۥ وَعَلَى ٱلۡمُقۡتِرِ قَدَرُهُۥ مَتَٰعَۢا بِٱلۡمَعۡرُوفِۖ حَقًّا عَلَى ٱلۡمُحۡسِنِينَ ٢٣٦ وَإِن طَلَّقۡتُمُوهُنَّ مِن قَبۡلِ أَن تَمَسُّوهُنَّ وَقَدۡ فَرَضۡتُمۡ لَهُنَّ فَرِيضَةٗ فَنِصۡفُ مَا فَرَضۡتُمۡ إِلَّآ أَن يَعۡفُونَ أَوۡ يَعۡفُوَاْ ٱلَّذِي بِيَدِهِۦ عُقۡدَةُ ٱلنِّكَاحِۚ وَأَن تَعۡفُوٓاْ أَقۡرَبُ لِلتَّقۡوَىٰۚ وَلَا تَنسَوُاْ ٱلۡفَضۡلَ بَيۡنَكُمۡۚ إِنَّ ٱللَّهَ بِمَا تَعۡمَلُونَ بَصِيرٌ ٢٣٧ ﴾

﴿ئىددىتى توشمىغان ئاياللارغا ئۇلارنى ئالىدىغانلىقىڭلارنى بۇرىتىپ ئۆتسەڭلار ياكى بۇنى دىلىڭلاردا يوشۇرۇن تۇتساڭلار سىلەرگە ھېچ گۇناھ بولمايدۇ. ئۇلارغا ئېغىز ئاچىدىغانلىقىڭلار الله قا مەلۇمدۇر، لېكىن ئۇلار بىلەن يوشۇرۇن ۋەدىلىشىپ قويماڭلار، پەقەت (ئاشكارا ئېيتىلسا كىشى خىجىل بولمايدىغان) مۇۋاپىق سۆزنى قىلساڭلار بولىدۇ، ئىددىتى توشمىغىچە ئۇلارنى نىكاھىڭلارغا ئېلىشقا بەل باغلىماڭلار، بىلىڭلاركى، الله دىلىڭلاردىكىنى بىلىپ تۇرىدۇ، ئۇنىڭدىن (يەنى الله نىڭ ئەمرىگە خىلاپلىق قىلىپ جازالىنىشتىن) ھەزەر قىلىڭلار، بىلىڭلاركى، الله ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، (الله دىن قورقۇپ گۇناھتىن چەكلەنگەنلەرگە) ھەلىمدۇر (يەنى ئاسىيلىق قىلغانلارنى جازالاشقا ئالدىراپ كەتمەيدۇ). ئەگەر سىلەر ئاياللىرىڭلارغا يېقىنچىلىق قىلماي ياكى مەھرى تەيىنلەنمەي تۇرۇپ ئۇلارنى تالاق قىلساڭلار (يەنى نىكاھىڭلارغا ئالغان ئايال بىلەن بىر يەردە بولمىغان ياكى مەھرىنى مۇئەييەنلەشتۈرمىگەن شارائىتتا ئۇنى قويۇۋەتسەڭلار)، سىلەرگە ھېچ گۇناھ بولمايدۇ، لېكىن ئۇنىڭغا مۇتئە (يەنى بەلگىلىك مىقداردا پۇل - مال) بېرىشىڭلار كېرەك، ئۇلارغا نەرسە بېرىڭلار، باي ئۆز ھالىغا يارىشا، كەمبەغەلمۇ ئۆز ھالىغا يارىشا قائىدە بويىچە بەرسۇن، (بۇ) ياخشى ئادەملەرنىڭ ئۆتەشكە تېگىشلىك مەجبۇرىيىتىدۇر. ئەگەر سىلەر ئۇلارغا يېقىنچىلىق قىلىشتىن ئىلگىرى ۋە مەھرى

تەيىنلىنىپ بولغاندىن كېيىن تالاق قىلساڭلار، تەيىنلەنگەن مەھرىنىڭ يېرىمىنى بېرىڭلار، ئەمما ئاياللار ئۆتۈنسە (يەنى مەھرىدىن ۋاز كېچىپ پۈتۈنلەي ئالمىسا) ياكى نىكاھنىڭ تۈگۈنى ئۆز ئىلكىدە بولغان ئەرلەر ئۆتۈنسە (يەنى تەيىنلەنگەن مەھرىنىڭ ھەممىسىنى بەرسە)، شۇ بويىچە بىر تەرەپ قىلىش لازىم. سىلەر ئۆتۈنسەڭلار، (ئۆتۈنگەن ئادەم) تەقۋادارلىققا ئەڭ يېقىندۇر. ئۆزئارا ئېھسان قىلىشنى ئۇنتۇماڭلار. اللّٰه ھەققەتەن قىلغان ئەمەللىرىڭلارنى كۆرۈپ تۇرغۇچىدۇر﴾.

— سۈرە بەقەرە 235 —، 236 —، 237 — ئايەتلەر

سۆزلۈكلەر تەھلىلى

عَرَّضْتُم: (بۇرىتىپ ئۆتسەڭلار)، ئۇنىڭ ئەسلى سۆز تومۇرى «ئەتتەئرىيز» بولۇپ، ئاشكارا قىلماستىن، ئوچۇقلاشتۇرماستىن ئىشارەت قىلىش، بۇرىتىش دېگەن مەنىلەردە كېلىدۇ. بۇ ئىشارەتنى ئوچۇقلاشتۇرمىسىمۇ، قارشى تەرەپ ئۇنىڭدىن نىمە مەقسەت قىلىنغانلىقنى چۈشىنەلەيدۇ. خوتۇن كىشىگە ئۇنى ئالىدىغانلىقنى بۇرىتىپ ئۆتۈش بولسا، ئۇنىڭغا ئوچۇق تەلەپ قويماستىن، تەلەپ قويغانغا ئوخشاپ كېتىدىغان سۆزلەرنى قىلىشنى كۆرسىتىدۇ. مەسىلەن ئالىدىغانلىقنى بۇرىتىپ ئۆتكۈچى: سىز بەك چىرايلىق، سىز ھەققەتەن مەن ئۈچۈن ئەڭ ياخشى ئايالسىز دېگەنگە ئوخشاش سۆزلەرنى قىلىدۇ.

خِطْبَةِ ٱلنِّسَآءِ: (ئۇلارنى ئالىدىغانلىقىڭلارنى)، بۇ سۆز، ئاياللارغا ئالىدىغانلىقنى بىلدۈرۈپ تەلەپ قويۇش دېگەن مەنىدە كېلىدۇ.

أَكْنَنتُم: (يوشۇرۇن تۇتساڭلار)، ئۇنىڭ ئەسلى سۆز تومۇرى «ئىكنان» بولۇپ، يوشۇرۇش، مەخپىي تۇتۇش دېگەن مەنىلەردە كېلىدۇ.

لَّا تُوَاعِدُوهُنَّ سِرًّا: (ئۇلار بىلەن يوشۇرۇن ۋەدىلىشىپ قويماڭلار)، بۇ سۆز ئايەتتە: ئىددەت تۇتۇۋاتقان ئاياللار بىلەن ئۇلارنى ئالىدىغانلىقىڭلارنى ئاشكارا بىلدۈرۈپ ۋەدىلىشىپ قويماڭلار، پەقەت بۇرىتىپ ئۆتسەڭلار بولىدۇ، دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ.

عُقْدَةَ ٱلنِّكَاحِ: (نىكاھىڭلارغا ئىلىشقا)، «ئوقدە» چىگىش دېگەن مەنىدە كېلىدۇ. راغىب مۇنداق دەيدۇ: بۇ سۆز نىكاھ، قەسەم ۋە باشقا ئارىسى چىگىلىدىغان نەرسىگە ئىسىم بولۇپ، چىگىش دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ. زۇجاج مۇنداق دەيدۇ: بۇ سۆز ئايەتتە، ئۇلارنى نىكاھىڭلارغا ئىلىشقا بەل باغلىماڭلار دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ.

أَجَلَهُۥ: (توشمىغىچە)، بۇ سۆز ئاخىرى، تۈگىشى، نىھايىتى دېگەن مەنىلەردە كېلىدۇ.

www.munber.org

ٱلْكِتَٰبَ: (ئىددىتى)، بۇ سۆز، الله تائالا ئىددەت تۈتقۇچى ئايالغا ئىددەت ئىچىدە تۇرۇشنى پەرز قىلغان ۋاقىتنى كۆرسىتىدۇ. الله تائالانىڭ: ﴿حَتَّىٰ يَبْلُغَ الْكِتَابُ أَجَلَهُ﴾ دېگەن سۆزى ئىددىتى توشمىغىچە دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ.

فَٱحْذَرُوهُ: (ھەزەر قىلىڭلار)، يەنى الله نىڭ ئازابىدىن قورقۇڭلار، ئۇنىڭ ئەمرىگە خىلاپلىق قىلماڭلار. بۇ سۆز تەھدىت سېلىش ۋە قاتتىق قورقىتىش مەنىسىنى ئىپادىلەيدۇ.

حَلِيمٌ: (ھەلىمدۇر)، الله تائالا جازانى كېچىكتۈرىدۇ، جازالاشقا ئالدىراپ كەتمەيدۇ. الله تائالانىڭ تۇتقان يولى شۇكى، ئۇ مۆھلەت بېرىدۇ، ئەمما بوش قويۇۋەتمەيدۇ.

ٱلْمُوسِعِ: (باي)، بۇ سۆز، قول ئىلكىدە بار، پۇل ـ مېلى كۆپ، باي بولغانلىقتىن كەڭ ـ كۇشادە ياشايدىغان ئادەم دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ.

ٱلْمُقْتِرِ: (كەمبەغەل)، بۇ سۆز، قول ئىلكىدە يوق، كەمبەغەل بولغانلىقتىن تۇرمۇشى قىيىن ئادەم دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ.

تَمَسُّوهُنَّ: (ئۇلارغا يېقىنچىلىق قىلىش)، ئۇنىڭ ئەسلى سۆز تومۇرى «ئەلمەسس» بولۇپ، بىر نەرسىنى قول بىلەن تۇتۇش، دېگەن مەنىدە كېلىدۇ. راغىب مۇنداق دەيدۇ: ئۇ سۆز سىلاش بىلەن ھېس قىلغىلى بولىدىغان نەرسە ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. ئۇ سۆز يەنە كۆچمە مەنە سۈپىتىدە جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزۈش، دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ[1].

فَرِيضَةً: (مەھرى)، بۇ سۆز ئەسلىدە الله تائالا بەندىلىرىگە پەرز قىلغان نەرسىنى بىلدۈرىدۇ. بۇ ئايەتتە بولسا، مەھرىنى بىلدۈرىدۇ. چۈنكى، مەھرى بېرىش الله نىڭ ئەمرى بىلەن پەرز قىلىنغان.

يَعْفُوَا: (ئاياللار ئۆتۈنسە)، بۇ سۆز ۋاز كېچىش، ئەپۇ قىلىش دېگەن مەنىلەرنى ئىپادىلەيدۇ. ئايەتتە خوتۇن كىشىنىڭ مەھرى ھەققىدىن ۋاز كېچىشنى كۆرسىتىدۇ.

ئايەتلەرنىڭ ئومۇمىي مەنىسى

الله تائالا بۇ ئايەتلەردە ئەرلىرى ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن ئىددەت تۇتۇۋاتقان ئاياللارغا تەلەپ قويۇشنىڭ ھۆكمىنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ئى ئەرلەر جامائەسى! ئىددەت تۇتۇۋاتقان ﴿ئاياللارغا﴾ ئۇلارنى ئالىدىغانلىقىڭلارنى ئوچۇق بىلدۈرمەستىن، بۇرۇتتۇپ ئۆتۈش ئارقىلىق ئۇلارنى ئېلىشنى خالايدىغانلىقىڭلارنى ئىزھار قىلساڭلار ﴿سىلەرگە﴾ ھېچ گۇناھ بولمايدۇ. شەك ـ شۈبھىسىزكى، الله تائالا دىلىڭلاردا ئۇلارغا بولغان مايىللىقىڭلارنى ۋە ئۇلارنى ئېلىشنى خالايدىغانلىقىڭلارنى يوشۇرغانلىقىڭلارنى ئوبدان بىلىدۇ. الله تائالا بۇنىڭ ئۈچۈن سىلەرنى جازاغا تارتمايدۇ. ﴿لېكىن﴾ ئۇلار ئىددەت

[1] ئىمام راغىب ئەسفەھانىنىڭ «ئەلمۇفرەدات فىي غەرىيبىل قۇرئان» ناملىق كىتابى، 467 ـ بەت.

ئىچىدىلا بولىدىكەن، ئۇلارنى ئېلىشنى خالايدىغانلىقىغانلىقىلارنى ئوچۇق ئاشكارا ئېيتىشىلار توغرا بولمايدۇ. پەقەت ئۇلارنى ئالىدىغانلىقىلارنى قەبىھ ۋە يامان سۆز قىلماسلىق شەرتى بىلەن مۇۋاپىق سۆزنى قىلىش ئارقىلىق بۇرىتىپ ئۆتسەڭلار بولىدۇ. ﴿ئىددىتى توشمىغىچە ئۇلارنى نىكاھىڭلارغا ئېلىشقا بەل باغلىماڭلار، بىلىڭلاركى، الله﴾ دىلىڭلاردا يوشۇرغان سىرلىرىڭلارنى بىلىپ تۇرىدۇ ۋە شۇنىڭغا قارىتا سىلەرگە جازا ياكى مۇكاپات بېرىدۇ.

ئاندىن الله تائالا بىراۋنىڭ نىكاھلانغان ئايال بىلەن بىر يەردە بولمىغان ياكى مەھرىنى مۇئەييەنلەشتۈرمىگەن شارائىتتا ئۇنى قويۇۋېتىش چەكلەنگەن ئىشتۇر، دەپ ئويلاپ قالماسلىقى ئۈچۈن مەھرىنى مۇئەييەنلەشتۈرۈشتىن ۋە جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزۈشتىن ئىلگىرى تالاق قىلىنغان ئاياللارنىڭ ھۆكمىنى بايان قىلىپ، مۇنداق شارائىتتا تالاق قىلىشنىڭ گۇناھ بولمايدىغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ. تالاق قىلىنغان بۇ ئاياللارنىڭ كۆڭلىنى ياساش ئۈچۈن ئۇلارغا باي ئادەم بايچە، كەمبەغەل ئادەم كەمبەغەلچە مەلۇم مىقداردا پۇل ـ مال بېرىشنى بۇيرۇيدۇ ۋە بۇنى تالاقنىڭ زەربىسىنى يوقىتىش ئۈچۈن قىلىنغان بىر تۈرلۈك ياخشىلىق قىلىپ بېكىتىدۇ.

مەھرىنى مۇئەييەنلەشتۈرۈپ بولغاندىن كېيىن، جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزۈشتىن ئىلگىرى تالاق قىلىنغان ئايالغا بەلگىلەنگەن مەھرىنىڭ يېرىمى بېرىلىدۇ. پەقەت بۇ ھالەتتە تالاق قىلىنغان ئايال مەھرى ھەققىدىن ۋاز كەچسە، ياكى ئەر ئايالغا بەلگىلەنگەن مەھرىنى تولۇق بەرسە ۋە ياكى قىز كىچىك بولۇپ، ئۇنىڭ تويى ئىشىغا ۋەكىللىك قىلغان ۋەلى قىزنىڭ مەھرى ھەققىنى ئۆتۈنسە، مەسىلىنى شۇ بويىچە ھەل قىلساڭلار بولىدۇ.

ئاندىن الله تائالا بۇ ئايەتلەرنى ئۆزئارا دوستلۇق، ياخشىلىق قىلىش ۋە ئەر ـ خوتۇن ئارىسىدىكى چىرايلىق مۇناسىۋەت قاتارلىقلارنى بىردىنلا ئۈنتۇپ كەتمەسلىككە ئەسكەرتىش بىلەن ئاخىرلاشتۇرىدۇ. زۆرۈرىيەت بولۇپ قالغان مەلۇم سەۋەبلەرنىڭ مەجبۇرلىشى تۈپەيلى ئەر ـ خوتۇننىڭ ئاجرىشىشى مەيدانغا كەلگەن بولسا، بۇ، تۇغقانلار ئارىسىدىكى قۇيۇق داۋام قىلىۋاتقان مۇناسىۋەتنى پۈتۈنلەي ئۈزۈپ تاشلاشقا سەۋەب بولۇپ قالماسلىقى لازىم.

نازىل بولۇش سەۋەبلىرى

خازىن مۇنداق دەيدۇ: ئەنسارىلاردىن بىر ئادەم بەنى ھەنىفە قەبىلىسىدىن بىر ئايالنى ئۇنىڭ مەھرى ھەققىنى تەيىن قىلماستىن نىكاھىغا ئالىدۇ. ئاندىن ئۇنى جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزۈشتىن ئىلگىرى تالاق قىلىۋېتىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ﴿ئەگەر سىلەر ئاياللىرىڭلارغا يېقىنچىلىق قىلماي ياكى مەھرى تەيىنلىمەي تۇرۇپ ئۇلارنى تالاق قىلساڭلار (يەنى نىكاھىڭلارغا ئالغان ئايال بىلەن بىر يەردە بولمىغان ياكى مەھرىنى مۇئەييەنلەشتۈرمىگەن شارائىتتا ئۇنى قويۇۋەتسەڭلار)، سىلەرگە ھېچ گۇناھ بولمايدۇ...﴾

www.munber.org

دېگەن ئايەت نازىل بولدۇ. ئاندىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇ ئادەمگە: «ئۇ ئايالغا بېشىڭغا كىيگەن بۆكۈڭنى بولسىمۇ بەرگىن» دەيدۇ.[1]

تەپسىرنىڭ ئىنچىكە ۋە نازۇك نۇقتىلىرى

1 ـ قۇرئان كەرىم ۋاپات بولۇپ كەتكەن ئېرى ئۈچۈن ئىددەت تۇتۇۋاتقان ئايالنى ئالدىغانلىقنى ئوچۇق بىلدۈرمەستىن، بۇرۇتۇپ قويۇشقا رۇخسەت قىلدۇ. بۇرۇتۇپ قويۇشنىڭ شەكلى: سىز ھەقىقەتەن چىرايلىق، سىز ياخشى ئايال دېگەنگە ئوخشاش سۆزلەرنى ئۇ ئايالنىڭ ئالدىدا ئېيتىشتىن ئىبارەتتۇر.

ئابدۇللاھ ئىبنى مۇبارەك، ئابدۇراھمان ئىبنى سۇلايماندىن ھەنزەلەنىڭ قىزى سۇكەينەنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلدۇ: «مەن ئىددەت تۇتۇۋاتقان مەزگىلدە يېنىمغا ئەبۇ جەفەر مۇھەممەد ئىبنى ئەلى كىرىپ: سىز مېنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا تۇغقان ئىكەنلىكىمنى، بوۋام ئەلىنىڭ ھەق ـ ھۆرمىتىنى ۋە مېنىڭ ئىسلامدىكى ئورنىمنى بىلىسىز، دېدى. مەن ئۇنىڭغا: ئى ئەبۇ جەفەر! الله ساڭا مەغپىرەت قىلسۇن! مەن ئىددەت تۇتۇۋاتقان تۇرسام، سەن ماڭا تەلەپ قويۇۋاتامسەن، بۇ قانداق قىلغىنىڭ؟ دېدىم. ئۇ: مەن شۇنداق قىلدىممۇ؟ مەن پەقەت سىزگە ئۆزەمنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا تۇغقان ئىكەنلىكىمنى ۋە دىندىكى ئورنىمنى خەۋەر قىلدىم. ئۇممۇ سەلەمەنىڭ ئېرى ئەبۇ سەلەمە ۋاپات بولۇپ كەتكەندە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇممۇ سەلەمەنىڭ يېنىغا كىرىپ ئۇنىڭغا ئەبۇ سەلەمەنىڭ الله تائالانىڭ دەرگاھىدىكى مەرتىۋىسىنى ئۇزاق سۆزلىگەن، ئۇ قولىغا تايىنىپ تۇرۇپ سۆزلىگەن بولغاچقا قولىغا بورىنىڭ ئىزى چىقىپ كەتكەن ئىدى. ئەنە شۇمۇ تەلەپ قويغانلىق بولمىغان، دېدى.»[2]

2 ـ ﴿ئۇلارنى نىكاھىڭلارغا ئېلىشقا بەل باغلىماڭلار﴾ دېگەن ئايەتتىكى بەل باغلاش ئىددەت ئىچىدىكى ئايال بىلەن نىكاھلىنىشنى تېخىمۇ ئاشۇرۇپ مەنئى قىلىشنى كۆرسىتىدۇ. چۈنكى، بەل باغلاش مەنئى قىلىنغان ئىكەن، نىكاھلىنىش تېخىمۇ كۈچلۈك مەنئى قىلىنىدۇ.

3 ـ الله تائالا جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزۈشنى يېقىنچىلىق قىلىش دېگەن سۆز ئىبارىسى بىلەن ئىپادىلىدى. بۇ قۇرئان كەرىم ئىشلەتكەن ناھايىتى ئىنچىكە كىنايە مەنىلەرنىڭ بىرىدۇر.

---

[1] شەيخ خازىننىڭ «تەپسىرۇلخازىن» ناملىق تەپسىرى، 1 ـ جىلد،. جامالىددىن قاسىمىنىڭ «مەھاسىنۇتتەئۋىل» ناملىق تەپسىرى، 3 ـ جىلد، 619 ـ بەت.

[2] ئىمام تەبەرىنىڭ «جامىئۇل بەيان» ناملىق تەپسىرى، 2 ـ جىلد، 519 ـ بەت. ئىمام زەمەخشەرىنىڭ «ئەلكەششاف» ناملىق تەپسىرى، 1 ـ جىلد، 214 ـ بەت.

ئەبۇ مۇسلىم مۇنداق دەيدۇ: «اﷲ تائالا بەندىلىرىگە ئۇلار ئۆزئارا سۆزلەشكەندە ئەڭ چىرايلىق سۆزلەرنى تاللاپ ئىشلىتىشنى ئۆگىتىش ئۈچۈن ﴿سىلەر ئاياللىرىڭلارغا يېقىنچىلىق قىلماي﴾ دېگەن سۆزى بىلەن جىنسىي مۇناسىۋەت مەنىسىنى ئىپادىلەيدۇ.»[1]

4 ـ اﷲ تائالانىڭ: ﴿سىلەر ئۆتۈنسەڭلار، (ئۆتۈنگەن ئادەم) تەقۋادارلىققا ئەڭ يېقىندۇر﴾ دېگەن سۆزىدىكى ۋە: ﴿ئۆزئارا ئېھسان قىلىشنى ئۇنتۇماڭلار﴾ دېگەن سۆزىدىكى خىتاب ئەرلەرنىمۇ، ئاياللارنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

5 ـ تالاق قىلىنغان ئايالغا مال بېرىشتىكى ھېكمەت شۇكى، تالاق كەلتۈرۈپ چىقارغان روھى بېسىمنى تۈگىتىش ۋە مال بېرىش ئارقىلىق ئۇنىڭ كۆڭلىسىزلىكىنى يېنىكلىتىشتىن ئىبارەتتۇر. ئابدۇللاھ ئىبنى ئابباس مۇنداق دەيدۇ: «ئەگەر ئەر باي بولسا، ئايالغا بىر خىزمەتچى بېرىشى، ئەگەر كەمبەغەل بولسا، ئۈچ ياقلىق كىيىم بېرىشى لازىم.»

6 ـ رىۋايەت قىلىنىشىچە، ھەسەن ئىبنى ئەلى خوتۇنىنى تالاق قىلغۇەتكەندە ئون مىڭ تەڭگە پۇل بېرىدۇ. ئاندىن خوتۇنى مۇنداق بېيت ئوقۇيدۇ:

كەلدى ئازغىنا مال، ئايرىلىپ كەتكەن سۆيۈملۈكتىن.

ھەسەننىڭ خوتۇنىنى تالاق قىلىش سەۋەبى مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: ئائىشە خەسئەمى دېگەن ئايال ھەسەن ئىبنى ئەلىنىڭ نىكاھىدا ئىدى. ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ سۈيىقەستكە ئۇچرىغاندىن كېيىن مۇسۇلمانلار ھەسەنگە ئۇنىڭ خەلىپە بولۇشى ئۈچۈن بەيئەت قىلىدۇ. شۇ چاغدا ئايالى: ئى ئەمىرۇلمۇئمىنىن! خەلىپىلىكىڭگە مۇبارەك بولسۇن! دەيدۇ. ھەسەن: ئەلى ئۆلتۈرۈلسە، سىز خۇشاللىق ئىزھار قىلىۋاتامسىز؟ كېتىڭ، سىز ئۈچ تالاق دەيدۇ. شۇنىڭ بىلەن خوتۇنى چۈمپەردىسىگە ئورىنىپ ئىددىتى تۈگىگىچە ئولتۇرىدۇ. ھەسەن ئۇنىڭغا ئون مىڭ تەڭگە پۇل ۋە ئۇنىڭ قالغان مەھرى ھەققىنى ئەۋەتىپ بېرىدۇ. خوتۇنى بۇ پۇل ـ مالنى تاپشۇرۇپ ئالغاندا ئەنە شۇ بېيتنى ئوقۇيدۇ:

كەلدى ئازغىنا مال، ئايرىلىپ كەتكەن سۆيۈملۈكتىن.

ئارىدىكى ئەلچى بۇ ئەھۋالنى ھەسەنگە يەتكۈزگەندە، ھەسەن: كاشكى مەن ئۇنى يېنىشقىلى بولمايدىغان دەرىجىدە تالاق قىلغۇەتمىگەن بولسام، ئۇنىڭ بىلەن يېنىشىۋالاتتىم، دەيدۇ[2].

[1] جامالىددىن قاسىمىنىڭ «مەھاسىنۇتتەئۋىل» ناملىق تەپسىرى، 3 ـ جىلد، 620 ـ بەت. ئىمام فەخرۇددىن رازىنىڭ «ئەتتەپسىر ئەلكەبىر» ناملىق تەپسىرى، 6 ـ جىلد، 147 ـ بەت.

[2] ئىمام دارۇقۇتنى رىۋايەت قىلغان. ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 3 ـ جىلد، 202 ـ بەت. مەن بۇ يەردە شۇنى ئەسكەرتىپ ئۆتىمەنكى، بۇ ۋەقەلىك كۆپچىلىك ئۆلىمالارنىڭ: بىر لەۋزى بىلەن قىلىنغان ئۈچ تالاق بولىدۇ دېگەن قارىشىنى ئوچۇق كۆرسىتىپ بېرىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ چىشىنى چىشلەپ تۇرۇپ چىدىسۇن دېگەن ھەدىسىمۇ بار. (ئاپتوردىن)

شەرئەت ھۆكۈملىرى

بىرىنچى ھۆكۈم

ئايالLARغا تەلەپ قويۇشنىڭ ھۆكمى نېمە؟

ئاياللار تەلەپ قويۇش ھۆكمىدە ئۈچ قىسىمغا بۆلۈنىدۇ:

1 ـ بۇرۇتتىش ئارقىلىقمۇ، ئوچۇق سۆزلەش ئارقىلىقمۇ تەلەپ قويغىلى بولىدىغان ئايال بولۇپ، مۇنداق ئايال بىرىنىڭ ئەمرىدە ئەمەس ۋە ئىددەت ئىچىدىمۇ ئەمەس. چۈنكى، بۇ ئايال بىلەن نىكاھلىنىش دۇرۇس بولغانلىقى ئۈچۈن تەلەپ قويۇشمۇ دۇرۇس بولىدۇ[1].

2 ـ بۇرۇتتىش ئارقىلىقمۇ، ئوچۇق سۆزلەش ئارقىلىقمۇ تەلەپ قويغىلى بولمايدىغان ئايال بولۇپ، ئۇ بىرىنىڭ نىكاھىدىكى ئايالدۇر. ئۇ باشقا بىرىنىڭ ئەمرىدىلا بولىدىكەن ئۇنىڭغا تەلەپ قويۇش ئەر ـ خوتۇنلۇق ئالاقىنى بۇزىدۇ. شۇڭا بۇ ھارامدۇر. شۇنداقلا يېنىشقىلى بولىدىغان دەرىجىدە تالاق قىلىنغان ئايالمۇ نىكاھى بار ئايالنىڭ ھۆكمىدە بولىدۇ.

3 ـ بۇرۇتتىش ئارقىلىق تەلەپ قويغىلى بولىدىغان، ئوچۇق سۆزلەش ئارقىلىق تەلەپ قويغىلى بولمايدىغان ئايال بولۇپ، ئۇ ئېرى ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن ئىددەت تۇتىۋاتقان ئايالدۇر. ﴿ئىددىتى توشمىغان ئايالLARغا ئۆزلىرى ئاللىدىغانلىقىڭلارنى بۇرۇتتىپ ئۆتسەڭلار ياكى بۇنى دىلىڭلاردا يوشۇرۇن تۇتساڭلار سىلەرگە ھېچ گۇناھ بولمايدۇ﴾ دېگەن ئايىتى كەرىم مۇشۇنداق ئايالنى كۆرسىتىدۇ. ئۈچ تالاق قىلىنىپ ئىددەت تۇتىۋاتقان ئايالمۇ شۇنىڭغا ئوخشاش بولۇپ، ئۇنىڭغا ئوچۇق سۆزلەش بىلەن ئەمەس، بۇرۇتتىش ئارقىلىق تەلەپ قويۇش دۇرۇس بولىدۇ.

ئوچۇق سۆزلەش بىلەن تەلەپ قويۇشنىڭ ھاراملىقىنى كۆرسىتىدىغان دەلىل ئىمام شافىئىينىڭ (الله ئۇنىڭغا رەھمەت قىلسۇن!) مۇنۇ سۆزىدۇر: «بۇرۇتتىپ تەلەپ قويۇشنىڭ گۇناھ بولمايدىغانلىق بىلەن خاسلاشتۇرۇلۇشى ئوچۇق سۆزلەش بىلەن تەلەپ قويۇشنىڭ ئۇنىڭ دەل ئەكسىچە بولىدىغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ.» بۇ دەلىل بىر ھۆكۈمنىڭ ئەكسىنى چۈشىنىشنى كۆرسىتىدۇ.

ئىككىنچى ھۆكۈم

ئىددەت ئىچىدىكى ئايالنى نىكاھلاش توغرىمۇ ياكى خاتامۇ؟

الله تائالا ئىددەت ئىچىدىكى ئايالنى نىكاھ قىلىشنى ھارام قىلدى ۋە ئۇ ئايالغا، مەيلى ئۇ تالاق قىلىنغان ئايال بولسۇن، مەيلى ئېرى ئۆلۈپ كەتكەن ئايال بولسۇن، ئىددىتى توشقىچە كۈتۈپ تۇرۇشنى ۋاجىپ قىلدى. الله تائالانىڭ: ﴿ئىددىتى توشمىغىچە

[1] بۇ ھۆكۈمدىن باشقا بىرى تەلەپ قويغان ئايالغا تەلەپ قويۇش مۇستەسنا قىلىنىدۇ. چۈنكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «سىلەرنىڭ بىرىڭلار قېرىندىشى تەلەپ قويغان ئايالغا تەلەپ قويمىسۇن» دېگەن. بۇ ھەدىسنى ئىمام شافىئى رىۋايەت قىلغان.

ئۇلارنى نىكاھىڭلارغا ئېلىشقا بەل باغلىماڭلار﴾ دېگەن سۆزى ئىددەت ئىچىدىكى ئايالنى نىكاھلاشنىڭ ھاراملىقىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ.

ئۆلىمالار مۇنداق نىكاھنىڭ خاتا ئىكەنلىكىگە ۋە ئۇنى بۇزۇۋېتىشنىڭ لازىملىقىغا ئىتتىپاق كەلگەن. چۈنكى، الله تائالا ئۇ نىكاھنى مەنئى قىلغان. ئەگەر بىرى ئىددەت ئىچىدىكى ئايالغا نىكاھ قىلىپ ئۇنىڭ بىلەن بىر تۆشەكتە بولسا، نىكاھ بۇزۇلىدۇ. ئىمام مالىك ۋە ئەھمەدنىڭ قارىشىدا بۇ ئايال ئۇ ئادەمگە مەڭگۈلۈك ھارام بولىدۇ. شۇڭا ئۇ ئادەمنىڭ ئۇ ئايالنى نىكاھىغا ئېلىشى ھەرگىز دۇرۇس ئەمەس. چۈنكى، ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ شۇنداق ھۆكۈم قىلغان. ئۇ ئەر ھالال ئەمەس نەرسىنى ھالال سانىغانلىقى ئۈچۈن مەڭگۈلۈك مەھرۇم قىلىش بىلەن جازالىنىدۇ. ئۇ قاتىلغا ئوخشاش بولۇپ، قاتىلمۇ مىراستىن مەھرۇم قىلىش بىلەن جازالىنىدۇ.

ئىمام ئەبۇ ھەنىفە ۋە شافىئىي مۇنداق دەيدۇ: «بۇ نىكاھ بىكار قىلىنىدۇ. ئاندىن ئايالنىڭ ئىددىتى توشقاندا نىكاھلانغۇچى ئەر تەلەپ قويغۇچى بولىدۇ. ئۇنىڭ ئۇ ئايالنى ئېلىشى مەڭگۈ ھارام بولمايدۇ. چۈنكى، قۇرئان كەرىمدىن ياكى سۈننەتتىن ۋە ياكى ئۆلىمالارنىڭ بىرلىك قارىشىدىن دەلىل بولمىسا، ئۇ ئايال ئۇ ئەرگە ھارام بولمايدۇ. بۇ مەسىلىدە مۇنداق دەلىلدىن ھېچ نەرسە يوق.»

ئۇلار يەنە مۇنداق دەيدۇ: «شەك ـ شۈبھىسىزكى، زىنا قىلىش ئىددەت ئىچىدىكى ئايالنى نىكاھلاپ بىر تۆشەكتە بولۇشتىن ئېغىر گۇناھتۇر. زىنا قىلىش ئۇ ئايالنى ئۇ ئەرگە مەڭگۈلۈك ھارام قىلمىغان ئىكەن، شۈبھىلىك يول بىلەن بىر تۆشەكتە بولۇش تېخىمۇ ھارام قىلالمايدۇ. ئۆمەردىن نەقىل قىلىنغان ۋەقەلىككە كەلسەك، ئۆمەرنىڭ ئۇ ھۆكمىدىن يېنىۋالغانلىقى رىۋايەت قىلىنىدۇ.»

ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئۇ ۋەقەلىكتىكى ھۆكمى

ئابدۇللاھ ئىبنى مۇبارەك، مەسرۇقنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ئۆمەرگە سەقىف قەبىلىسىدىن بىر ئادەمنىڭ قۇرەيش قەبىلىسىدىن بىر ئايالنى ئىددەت ئىچىدە خوتۇنلۇققا ئالغانلىق خەۋىرى يېتىپ كېلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۆمەر ئۇ ئىككىسىگە ئادەم ئەۋەتىپ ئۇلارنى ئاجراشتۇرىۋېتىدۇ ۋە ئۇلارنى جازالاپ: ئۇ ئەر ئۇ ئايالنى ئەمرىگە مەڭگۈ ئالمىسۇن، دەيدۇ. ئاندىن ئۇ ئايالنىڭ مەھرى ھەققىنى دۆلەت خەزىنىسىگە قېتىۋېتىدۇ. بۇ ھۆكۈم كىشىلەر ئارىسىغا تارايدۇ. ئاخىرى ئەلىنىڭ (الله ئۇنىڭ يۈزىنى نۇرلاندۇرىۋەتسۇن!) قۇلىقىغىمۇ يېتىپ بارىدۇ. ئۇ: الله ئەمىرۇلمۇئمىنىنگە رەھىم قىلسۇن! مەھرى ھەققىنىڭ دۆلەت خەزىنىسى بىلەن نېمە ئالاقىسى بار؟ ئۇ ئىككىسى بىلمەسلىكتىن شۇنداق قىلغان. ئۇ ئىككىسىنى سۈننەتكە قايتۇرۇش كېرەك ئىدى دەيدۇ. كىشىلەر ئۇنىڭدىن: سەن ئۇ ئىككىسى ھەققىدە نېمە دەيسەن؟ دەپ سورايدۇ. ئۇ: ئەر ئايال بىلەن بىر تۆشەكتە بولغانلىقى ئۈچۈن مەھرى ھەققى ئايالغا بېرىلىدۇ، ئاندىن ئۇ ئىككىسى ئاجراشتۇرۇۋېتىلىدۇ، ئۇلارغا دەررە ئۇرۇلمايدۇ. ئايال بىرىنچى ئېرىدىن تولۇق ئىددەت

www.munber.org

تۇتۇپ بولغاندىن كېيىن ئىككىنچى ئېرىدىن تولۇق ئىددەت تۇتىدۇ. ئاندىن ئۇ ئەر خالىسا، ئۇ ئايالغا تەلەپ قويىدۇ دەپ جاۋاب بېرىدۇ. بۇ ئەھۋال ئۆمەرگە يېتىپ بارىدۇ. ئاندىن ئۆمەر: ئى ئىنسانلار! نادانلارنى سۈننەتكە قايتۇرۇڭلار، دەيدۇ.»[①]

ئۈچىنچى ھۆكۈم

بىر تۆشەكتە بولۇشتىن ئىلگىرى تالاق قىلىنغان ئايالنىڭ ھۆكمى نېمە؟

مەزكۇر ئايەتلەر تالاق قىلىنغان ئاياللارنىڭ ھۆكۈملىرىنى ئوچۇق كۆرسىتىپ بەردى ۋە ئۇلارنىڭ تۆرلىرىنى بايان قىلىپ بەردى. ئۇلار تۆۋەندىكىلەردىن ئىبارەتتۇر:

1 ـ مەھرى ھەققىنى تەيىنلەپ بولغان ۋە بىر تۆشەكتە بولۇپ بولغاندىن كېيىن تالاق قىلىنغان ئايال.

2 ـ مەھرى ھەققىنى تەيىنلىمەستىن ۋە بىر تۆشەكتىمۇ بولماستىن تالاق قىلىنغان ئايال.

3 ـ مەھرى ھەققىنى تەيىنلىگەن، بىراق بىر تۆشەكتە بولماستىن تالاق قىلىنغان ئايال.

4 ـ مەھرى ھەققىنى تەيىنلىمىگەن، بىراق بىر تۆشەكتە بولغاندىن كېيىن تالاق قىلىنغان ئايال.

بىرىنچى تۈردىكى ئايالغا كەلسەك، الله تائالا ئۇنىڭ ھۆكمىنى بۇ ئايەتتىن ئىلگىرىكى ئايەتتە بايان قىلغان بولۇپ، ئۇ ئۈچ ھەيز ئۆتكىچە ئىددەت تۇتىدۇ. ئۇنىڭدىن مەھرى ھەققى قايتۇرۇۋېلىنمايدۇ. ﴿تالاق قىلىنغان ئاياللار ئۈچ ھەيز ئۆتكۈچە ئىددەت تۇتىدۇ﴾[②] ﴿ئۇلارغا (يەنى ئاياللىرىڭلارغا) (مەھرى ئۈچۈن) بەرگەن مال ـ مۈلۈكتىن ھېچقانداق نەرسىنى قايتۇرۇۋېلىش دۇرۇس بولمايدۇ﴾[③].

ئىككىنچى تۈردىكى ئايالغا كەلسەك، الله تائالا ئۇنىڭ ھۆكمىنى بۇ ئايەتتە بايان قىلغان بولۇپ، ئۇنىڭغا مەھرى بېرىلمەيدۇ. لېكىن ئۇنىڭ كۆڭلىنى ياساش ئۈچۈن مەلۇم مىقداردا پۇل ـ مال بېرىش لازىم. چۈنكى، الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئەگەر سىلەر ئاياللىرىڭلارغا يېقىنچىلىق قىلماي ياكى مەھرى تەيىنلىمەي تۇرۇپ ئۇلارنى تالاق قىلساڭلار (يەنى نىكاھىڭلارغا ئالغان ئايال بىلەن بىر يەردە بولمىغان ياكى مەھرىنى مۇئەييەنلەشتۈرمىگەن شارائىتتا ئۇنى قويۇۋەتسەڭلار)، سىلەرگە ھېچ گۇناھ بولمايدۇ. لېكىن ئۇنىڭغا مۇتئە (يەنى بەلگىلىك مىقداردا پۇل ـ مال) بېرىشىڭلار كېرەك...﴾ شۇنداقلا ئۇ ئايال ئۆلمالارنىڭ ئىتتىپاق قارىشىدا ئىددەت تۇتمايدۇ. چۈنكى، الله تائالا

[①] ئىمام جەسساسنىڭ «ئەھكامۇل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 1 ـ جىلد، 504 ـ بەت. ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 3 ـ جىلد، 194 ـ بەت.

[②] سۈرە بەقەرە، 228 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

[③] سۈرە بەقەرە، 229 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئاندىن ئۇلارغا يېقىنچىلىق قىلىشتىن بۇرۇن ئۇلارنى قويۇۋەتسەڭلار، بۇ چاغدا ئۇلار سىلەر ئۈچۈن ئىددەت تۇتماسلىقى كېرەك﴾[1].

ئۈچىنچى تۈردىكى ئايالغا كەلسەك، اللّٰه تائالا ئۇنىڭ ھۆكمىنى بۇ ئايەتتىن كېيىنكى ئايەتتە بايان قىلغان بولۇپ، ئۇنىڭغا مەھرى ھەققىنىڭ يېرىمى بېرىلىدۇ. لېكىن ئۇ ئىددەت تۇتمايدۇ. چۈنكى، اللّٰه تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئەگەر سىلەر ئۇلارغا يېقىنچىلىق قىلىشتىن ئىلگىرى ۋە مەھرى تەيىنلىنىپ بولغاندىن كېيىن تالاق قىلساڭلار، تەيىنلەنگەن مەھرىنىڭ يېرىمىنى بېرىڭلار﴾.

تۆتىنچى تۈردىكى ئايالغا كەلسەك، اللّٰه تائالا ئۇنىڭ ھۆكمىنى سۈرە نىسادا بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿قايسىكى ئاياللارنى (نىكاھلاپ ئېلىپ) پايدىلانساڭلار، ئۇلارغا (نىكاھ ۋاقتىدا) بېكىتىلگەن مەھرىلىرىنى بېرىڭلار﴾[2]. مۇنداق ئايالغا ھەر جەھەتتە ئۆزى بىلەن تەڭ تۇش ئايالنىڭ مەھرى بېرىلىشى لازىم.

ئىمام فەخرۇددىن رازى مۇنداق دەيدۇ: «بۇ ھۆكۈمنى مۇنداق بىر قىياسمۇ ئۇچۇق كۆرسىتىپ بېرىدۇ: ئىسلام ئۈممىتى شۈبھىلىك نىكاھ بىلەن يېقىنچىلىق قىلىنغان ئايالغا ھەر جەھەتتە ئۆزى بىلەن تەڭ ئايالنىڭ مەھرى بېرىلىدىغانلىقىغا بىرلىككە كەلگەن. شۇنداق ئىكەن، توغرا نىكاھ بىلەن يېقىنچىلىق قىلىنغان ئايالغا ھەر جەھەتتە ئۆزى بىلەن تەڭ ئايالنىڭ مەھرى بېرىلىشى بۇ ھۆكۈمگە قىياس قىلغاندا تېخىمۇ ھەقلىقتۇر.»[3]

تۆتىنچى ھۆكۈم

تالاق قىلىنغان ھەممە ئايالغا مۇتئە يەنى مەلۇم مىقداردا پۇل ـ مال بېرىش ۋاجىپمۇ؟

اللّٰه تائالانىڭ: ﴿لېكىن ئۇنىڭغا مۇتئە (يەنى بەلگىلىك مىقداردا پۇل ـ مال) بېرىشىڭلار كېرەك، ئۇلارغا نەرسە بېرىڭلار، باي ئۆز ھالىغا يارىشا، كەمبەغەلمۇ ئۆز ھالىغا يارىشا قائىدە بويىچە بەرسۇن﴾ دېگەن سۆزى بىر تۈشەكتە بولۇشتىن ۋە مەھرى تەيىنلىنىشتىن ئىلگىرى تالاق قىلىنغا ئايالغا مۇتئە بېرىشنىڭ ۋاجىپلىقىنى كۆرسىتىدۇ. فىقھشۇناسلار تالاق قىلىنغان ھەرقانداق ئايالغا مۇتئە بېرىش ۋاجىپمۇ؟ دېگەن مەسىلىدە بىر نەچچە خىل پىكىرگە كەلگەن:

ھەسەن بەسرى مۇنداق دەپ قارايدۇ: اللّٰه تائالانىڭ: ﴿تالاق قىلىنغان ئاياللارغا قائىدە بويىچە نەپىقە بېرىش لازىم. (ئۇ) تەقۋادارلارنىڭ ئۆتەشكە تېگىشلىك مەجبۇرىيىتىدۇر﴾[4] دېگەن سۆزى ئاممىباب مەنىگە ئىگە بولغانلىقى ئۈچۈن تالاق قىلىنغان ھەرقانداق ئايالغا مۇتئە بېرىش ۋاجىپتۇر.

---

[1] سۈرە ئەھزاب، 49 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] سۈرە نىسا، 24 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[3] ئىمام فەخرۇددىن رازىنىڭ «ئەتتەپسىر ئەلكەبىر» ناملىق تەپسىرى، 6 ـ جىلد، 145 ـ بەت.
[4] سۈرە بەقەرە، 241 ـ ئايەت.

www.munber.org

ئىمام مالىك مۇنداق دەيدۇ: «تالاق قىلىنغان ھەرقانداق ئايالغا مۇتئە بېرىش مۇستەھەبتۇر، ۋاجىپ ئەمەس. چۈنكى، الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿(ئۇ) تەقۋادارلارنىڭ ئۆتەشكە تېگىشلىك مەجبۇرىيىتىدۇر﴾[1]. ﴿(بۇ) ياخشى ئادەملەرنىڭ ئۆتەشكە تېگىشلىك مەجبۇرىيىتىدۇر﴾ ئەگەر ئۇ ۋاجىپ بولسا ئىدى، الله تائالا ئۇنى تەقۋادارلارغا ۋە ياخشى ئادەملەرگە قاراتماستىن، ئەلۋەتتە پۈتۈن ئىنسانلارغا قاراتقان بولاتتى.

ھەنەفىي، شافىئىي ۋە ھەنبەلى مەزھەبىدىكىلەردىن ئىبارەت كۆپچىلىك ئۆلىمالار مۇنداق دەپ قارايدۇ: مەھرى تەيىنلەنمەي تۇرۇپ تالاق قىلىنغان ئايالغا مۇتئە بېرىش ۋاجىپتۇر. ئەمما مەھرى تەيىنلىنىپ بولغاندىن كېيىن تالاق قىلىنغان ئايالغا مۇتئە بېرىش مۇستەھەبتۇر. بۇ قاراش ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەر، ئابدۇللاھ ئىبنى ئابباس، ئەلى ۋە باشقىلاردىن رىۋايەت قىلىنغان. بۇ قاراشنىڭ ھەممە دەلىللەرنى بىرلەشتۈرگەنلىكى ئۈچۈن باشقا قاراشلاردىن كۈچلۈك بولۇشى ئېھتىمالغا يېقىندۇر.

بەشىنچى ھۆكۈم

مۇتئە دېگەن نېمە؟ ئۇنىڭ مىقدارى قانچىلىك؟

مۇتئە ئەرنىڭ تالاق قىلىۋاتقان خوتۇنىغا تالاقنىڭ بېسىمىنى ئۇنتۇلدۇرۇش، ئۇنىڭ ھۆرمىتىنى قىلىش ۋە ئۇنىڭغا ياردەم بېرىش مەقسىتىدە پۇل - مال ياكى كىيىم ۋە ياكى نەرسە - كېرەك بېرىشىنى كۆرسىتىدۇ. ئۇنىڭ مىقدارى بولسا ئىجتىھادقا باغلىق ئىشتۇر.

ئىمام مالىك مۇنداق دەيدۇ: «بىزنىڭ قارىشىمىزدا مۇتئەنىڭ ئاز بولغاندا قانچىلىك، كۆپ بولغاندا قانچىلىك بولىشىغا مۇئەييەن بەلگىلىمە يوق.»

ئىمام شافىئىي مۇنداق دەيدۇ: «باي ئادەم بىر خىزمەتچى، ئوتتۇراھال تۇرمۇش سەۋىيىسىدىكى ئادەم 30 كۈمۈش تەڭگە، كەمبەغەل ئادەم بىر رومال بېرىشى مۇستەھەبتۇر.»[2]

ئىمام ئەبۇ ھەنىفە مۇنداق دەيدۇ: «ئەڭ ئاز دېگەندە بىر كۆينەك، بىر لېچەك ۋە بىر پەلتۇ بېرىشى، كۆپ بولغاندا مەھرىنىڭ يېرىمىدىن ئېشىپ كەتمەسلىكى كېرەك.»

ئىمام ئەھمەد مۇنداق دەيدۇ: «ناماز ئوقۇغىلى بولىدىغان ئۆلچەمدە بىر كۆينەك ۋە بىر لېچەك بېرىشى لازىم.» ئۇنىڭ يەنە مۇنداق دېگەنلىكى نەقىل قىلىنىدۇ: «ئەر ئۆزىنىڭ باي ياكى كەمبەغەل ئىكەنلىكىگە قارىتا بەرسە بولىدۇ. ﴿باي ئۆز ھالىغا يارىشا، كەمبەغەلمۇ ئۆز ھالىغا يارىشا قائىدە بويىچە بەرسۇن﴾ ئۇ ھاكىمنىڭ ئىجتىھادى بويىچە ئۆلچىنىدۇ.» ئاخىرقى بۇ قاراش كۈچلۈكرەك بولۇش ئېھتىمالىغا يېقىندۇر.

[1] سۈرە بەقەرە، 241 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] ئىمام فەخرۇددىن رازىنىڭ «ئەتتەپسىر ئەلكەبىر» ناملىق تەپسىرى، 6 - جىلد، 149 - بەت.

ئايەتلەر كۆرسەتتىدىغان ئەھمىيەتلىك نۇقتىلار

1 ـ ئېرى ئۆلۈپ كېتىپ ئىددەت تۇتۇۋاتقان ئايالغا ۋە يېنىشقىلى بولمايدىغان دەرىجىدە تالاق قىلىنىپ ئىددەت تۇتۇۋاتقان ئايالغا بۇرۇتۇپ تەلەپ قويۇش دۇرۇستۇر.

2 ـ ئىددەت تۇتۇۋاتقان ئايالغا ئىددەت ئىچىدە نىكاھ قىلىش ھارامدۇر ۋە مۇنداق نىكاھ پۈتۈنلەي خاتادۇر.

3 ـ مەھرى ھەققى تەيىنلەنمەي تۇرۇپ تالاق قىلىنغان ھەرقانداق ئايالغا مۇتئە بېرىش ۋاجىپتۇر، باشقا تۈرلۈك تالاق قىلىنغان ئاياللارغا مۇتئە بېرىش مۇستەھەبتۇر.

4 ـ ئەگەر خوتۇننى بىر تۆشەكتە بولۇشتىن ئىلگىرى تالاق قىلىش زۆرۈرىيەت بولۇپ قالسا، دۇرۇستۇر.

5 ـ بىر تۆشەكتە بولۇشتىن ئىلگىرى تالاق قىلىنغان ئايالنىڭ مەھرى ھەققى تەيىنلىنىپ بولغان بولسا، ئۇنىڭغا مەھرىنىڭ يېرىمىنى بېرىش لازىم.

ئايەتلەرنىڭ ھېكمىتى

ھەممىنى ياراتقۇچى اللە تائالا تالاق قىلىنغان ئايالغا مۇتئە بېرىشنى بەلگىلىدى ۋە ئۇنى ئەرنىڭ باي ياكى كەمبەغەل ئىكەنلىكىگە يارىشا بېرىدىغان قىلىپ بېكىتتى. مەھرى تەيىنلىنىشتىن ۋە بىر تۆشەكتە بولۇشتىن ئىلگىرى تالاق قىلىنغان ئايالغا بۇ مۇتئەنى بېرىش ۋاجىپتۇر. قالغان تۈردىكى تالاق قىلىنغان ئايالغا بۇ مۇتئەنى بېرىش مۇستەھەبتۇر.

مۇتئەنىڭ بەلگىلىنىشىدىكى ھېكمەت شۇكى، خوتۇننى بىر تۆشەكتە بولۇشتىن ئىلگىرى تالاق قىلىش ئۇنىڭغا ئاھانەت ئېلىپ كېلىدۇ ۋە ئۇنىڭ ئابرۇيىغا يامان تەسىر بېرىدۇ. بۇ تالاق كىشىلەر ئىچىدە: ئەر ئۇنى بىكارغىلا تالاق قىلمايدۇ، ئۇ ئۇنىڭ ئەخلاقىدىن ياكى ئىستىلىدىن بىرەر ئىشتا گۇمانلىنىپ قالغان گەپ، دېگەنگە ئوخشاش شۈبھىلەرنى تۇغدۇرىدۇ. ئەگەر ئەر ئايالغا چىرايلىق رەۋىشتە مۇتئە بەرسە، بۇ ئىغۋاگەرلىك يوقۇلۇپ چىقىدۇ. بۇ مۇتئە تالاقنىڭ سەۋەبى ئايال تەرىپىدىن ئەمەس، ئەر تەرىپىدىن ئىكەن دېگەنلىككە ۋە ئۇ ئايالدا ئەيىب يوقلۇقىغا گۇۋاھلىق بېرىدۇ. بۇنىڭ بىلەن ئايال ئۆزىنىڭ ئابرۇيىنى ۋە شان ـ شەرىپىنى قوغداپ قالىدۇ. بۇنى ئاڭلىغان كىشىلەر: پالانى ئادەم پۈستانى خېنىمغا مۇنداق، مۇنداق نەرسىلەرنى مۇتئە قىلىپ بېرىپتۇ، ئۇ، ئۇ خېنىمنى بىرەر ئۆزرە سەۋەبىدىن تالاق قىلغان ئوخشايدۇ، ئۇ، ئۇ خېنىمنىڭ ئارتۇقچىلىقىنى ۋە گۈزەللىكىنى ئېتىراپ قىلىدىكەن، دېگەنگە ئوخشاش سۆزلەرنى قىلىشىدۇ. نەتىجىدە ئۇ ئايالغا بېرىلگەن ئازغىنا پۇل ـ مال ئۇنىڭ پاك ئايال

ئىكەنلىكىگە گۇۋاھلىق بېرىدۇ. ھەمدە ئۇنىڭ جاراھەتلەنگەن قەلبىگە ۋە تالاقتىن ئۇچرىغان زەربىسىگە مەلھەم بولىدۇ.

ئىسلام دىنى بىزنى كىشىلەرنىڭ ئابرۇيىنى كۆچمىزنىڭ يېتىشىچە قوغداشقا، ئۇلارنىڭ شەنىگە داغ تەككۈزىدىغان مىش - مىش گەپلەردىن ساقلىنىشقا بۇيرۇيدۇ. شۇڭا كۆپىنچە ۋاقىتلاردا جېدەل - ماجرا ۋە دۈشمەنلىككە سەۋەب بولىدىغان تالاق ھالىتىدىمۇ مېھرى - مۇھەببەتنى، ياخشىلىق قىلىشنى ۋە چىرايلىق مۇئامىلە قىلىشنى ئۇنتۇپ قالماسلىققا بۇيرۇيدۇ. ﴿ئۆزئارا ئېھسان قىلىشنى ئۇنتۇماڭلار﴾[1].

شەك - شۈبھىسىزكى، نىكاھ ۋە قۇدا - باجىلىق ئالاقىسى مۇقەددەس ئالاقىدۇر. بىر ئائىلىدىن قىز ئالغان، ئاندىن ئۇنى تالاق قىلغان كىشى شۇ ئائىلە كىشىلىرىگە بولغان مېھرى - مۇھەببىتىنى ۋە قويۇق ئالاقىسىنى ئۇنتۇپ قالماسلىقى كېرەك. بىز مۇسۇلمانلار بۇ روشەن كىتاب قۇرئان كەرىمنىڭ كۆرسەتمىسىدىن قانچىلىك ئۇزاقلاپ كەتتۇق - ھە! ئۇنىڭ ھېكمەتلىك يول - يورۇقلىرىدىن، پەزىلەتلىك ئەدەپ - ئەخلاقلىرىدىن قانچىلىك يىراقلاپ كەتتۇق - ھە!

[1] سۈرە بەقەرە، 237 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.